

CULTURELE KRONIEK

LITERATUUR

Jeroen Brouwers' lapjeskat van een karakter

Moet een boek zich op elke willekeurige bladzijde waarop het geopend wordt, ontoegankelijk of op zijn minst ondoordringbaar tonen, zoals Kees Fens eens heeft beweerd? Een boek als een brok graniet, waarbij lezen (vanaf de eerste pagina) een vorm van boren lijkt of een tocht door een labyrint? Ik vind dat niet. Ik houd van boeken waarin je, bladerend nog maar, spoedig zinnen kunt, of beter: moet aanstrepen, alinea's ziet oplichten, bladzijden voelt nagloeien, omdat ze zo schitterend geformuleerd zijn.

Zo'n boek, waarvan de lectuur mij twee, drie dagen heeft overrompeld en verguld, is Jeroen Brouwers' *Kroniek van een karakter. Deel 1: 1976-1981. De Achterhoek*, een omvangrijke bloemlezing uit de vele duizenden brieven, die „de onbegrepen minnaar van Vlaanderen” (dixit Jozef Deleu) sinds zijn vertrek uit deze contreien in 1976 aan critici, schrijvers, uitgevers, vrienden en af en toe een schaarse vriendin heeft geschreven, én waar in het najaar, onder herfstige flap, een vervolg bij verschijnt: *Deel 2: 1982-1986. De oude Faust*.

Ofschoon Brouwers nog in zijn Vlaamse jaren met *Groetjes uit Brussel* (1969) een boek in briefvorm publiceerde en er in veel van zijn romans van briefverkeer

sprake is (in enige ervan zijn brieven in extenso opgenomen), toch doet het gigantische „breviarium” in deze *Kroniek van een karakter* een beetje vreemd aan. De auteur belijdt immers herhaaldelijk zijn afkeer van brievenbundelingen. Op 17 september 1980 deelt hij aan Jaap Godegebuure mee: „Ik wil niet dat mijn brieven ooit zouden worden 'gebundeld', zo heb ik per testament bepaald”. Op p. 158 schrijft hij: „ikzelf heb de pest aan brievenboeken”. Omdat ze niet gepubliceerd werden terwijl de vent die ze schreef, nog leefde (ik denk aan Multatuli)? Misschien. Omdat vele ervan saai en vervelend zijn, gespeend van humor, panache en elk relativerend vermogen? Zéér zeker. Hoe verschillen Brouwers' brieven b.v. van die van Dirk Coster, in 1961 in drie delen (1905-1930, 1931-1949, 1950-1956) bezorgd door Henriette L.T. de Beaufort! Met welke geilheid en hartstocht, met welke zeldzame vinnigheid, glitter, maar vooral met hoeveel melancholie en ironie roert de in zijn tweede Hollandse periode in de (Gelderse) Achterhoek toevende kluzenaar de gouden pen!

Van Brouwers' hand moeten, als ze zijn bewaard, 10.000 en meer brieven bestaan. Een overzichtelijke berg, ontstaan uit gemis en eenzaamheid („Ik ben erg goed in liefdesbrieven en in versier-brieven: wat ik tegenover vrouwen niet uit mijn bek zou krijgen schrijf ik in brieven aan

Jeroen Brouwers (°1940).

ze. Altijd succes mee gehad”, p. 275), óók uit een teveel, dat hij doorgaans niet in zijn officiële werk kon onderbrengen, of ter ontspanning tussen de serieuze schrijverij in (waarin het hem wél om de kunst is te doen), veelal als een teken van leven naar de buitenwacht, vanuit het isolement waarin hij zich (soms bewust) heeft ingegraven, wég van de mensen, die hem irriteren, weg vooral van de schrijvers, dat „plat, vulgair, karakterloos, gemeen gespuis” (p. 131), want ja, de literatuur, dat is oorlog en competitie.

Wat aanvankelijk in de reeks *Privé Domein* van De Arbeiderspers een uitgave van Brouwers' correspondentie met de journalist en publicist Hans Roest had moeten worden, met brieven én antwoorden over en weer, is nu, bij uitgeverij H van Julien Weverbergh, ooit zijn Grote Vriend, later zijn Bittere Vijand (cf.

LITERATUUR

J. Weverbergh en erg her in *Mijn Vlaamse jaren*, 1978), méér dan een briefwisseling, een autobiografie in briefvorm geworden, een kroniek van een schrijverschap bij tij en ontij. Ook deze keer is Brouwers nl. op uiterst eigenzinnige wijze te werk gegaan: omdat hij in 1986 van alles en nog wat kon gedenken (tien jaar terug in Nederland, tien jaar wonen op het platteland, tien jaar full-time schrijven), besloot hij brieven te verzamelen die hij in de loop van dat decennium had verstuurd. Bij nader inzien lijken die brieven wel meer op een biecht en op dagboekbladen; anders gezegd: het zijn grotere monologen, want een correspondentie veronderstelt een dialoog, en daar is Brouwers als echte schrijver te egocentrisch voor, en ook: waarvandaan zouden uitgevers (als Johan Polak, Angèle Manteau, Julien Weverbergh) en critici (als Tom van Deel en Jaap Goedegebuure) de tijd en de gelegenheid halen om de epistolaire feuilletonist met allure van antwoord te dienen?

Wat bleek nadat al deze brieven chronologisch waren gerangschikt? Dat ze een psychologisch landschap vormden van tien jaar schrijven als getrouwd auteur op het platteland. Toen begon het knip- en plakwerk naar hartelust, het veranderen van namen, het goochelen met de datering, het schrappen van passages betreffende de geheimen van zijn geadresseerden, het herschrijven, het vijlen enz., tot hij - in een qua spelling, stijl, toonaard en woordkeus vrijbuitiger aandoende anarchie - een eigengereide mozaïek van zijn karakter overhield, want wat het eigen particuliere leven betreft beweert hij „alles in de teksten (te hebben) laten staan wat er oorspronkelijk in stond” (p. 11).

Omdat er bijgevolg nauwelijks een onbewerkte, zo men wil „onvervalste” brief in voorkomt, is *Kroniek van een karakter* geen gangbaar brievenboek, maar het ongeretoucheerde zelfportret van iemand die in Exel aan het nummer 17 van de Dwarsdijk woont

en eigenlijk geen karakter heeft, maar op een lapjeskat lijkt met een heleboel stukjes karakter (p. 180). Iemand die liever éénling is dan establishment, die een hekel heeft aan fan-mail, forums en kransjes, die kapt met de hak zodra hij merkt dat hij wordt ingelijfd, a lonesome cowboy, die zuur en verbitterd beseft nergens bij te horen en het liefst nergens aan mee zou doen. Moordend is voor hem de gedachte dat hij niet ten minste hbs of zo heeft gehaald, laat staan „drandus” is geworden. Had hij gestudeerd, dan was hij musicoloog geworden en gelijktijdig componist. Van schrijven immers heeft hij niks dan verdriet. Aan Maarten 't Hart bericht hij: „Alles wat mij van schrijven kan afhouden is mij welkom” (p. 219) en „Wat een ellende om schrijver te zijn in dit land!” (p. 277). Op 22 april 1981 noteert hij: „Ik zou liever uit de literatuur willen, iets heel anders gaan doen, b.v. een zadenwinkelje in Medemblik gaan runnen, of de stationsrestauratie van Emmen” (p. 333).

In de eerste helft van zijn kroniek is hij verdrietig en boos, omdat zijn schrijverschap onderschat wordt en hij niet zozeer miskend als wel onbekend blijft en hij daarom een rat aan zijn lijf koestert, genaamd de Armoe. Zodra roem en prestige evenwel zijn deel worden (ineens wil men hem op „de kijkdoos”, op de radio, ze bellen hem zomaar op, hij wordt „gecoverd”, in kranten en weekbladen wordt uittentreuen over hem geouwehoerd), verlangt hij terug naar de tijd van de anonimiteit: „Het beroemd-zijn is in feite heel beroerd-zijn” (p. 300).

In de bijna eindeloze, maar door zijn koninklijk-improviserende stijl uitermate boeiende brievenstroom hebben mij verder zéér getroffen, soms geërgerd, Brouwers' mensenschuwheid en zijn afkeer van kinderen, ook de drie uit het eigen nest: „Ik kan niet tegen 'het verschijnsel' kinderen, ik houd er niet van, ik weet er geen weg mee” (p. 246), „Een door mij geschreven iets staat mij

nader dan een door mij verwekt kind" (p. 81).

Brouwers zou Brouwers niet zijn als hij ook hier niet opvallend vaak zijn onverschilligheid tegenover leven en dood zou uiten: „Ik zou ook best willen worden omgehakt, want ik vind er niks aan, aan het leven" (p. 52). Aan Johan Polak bekennt hij in december 1977: „jij boft: jij bent al 49 en ik pas 37! Jij bent er al bijna doorhéén beste kerel, terwijl ik nog tegen een afgrijselijke hoogte sta aan te kijken: een nog afgrijselijk lang leven waarin van alles te gebeuren staat waarop ik mij absoluut niet verheug" (p. 123). Soms blaast die haat jegens leven en mensdom zijn lijf op tot een ballon, in zijn keel zit een schreeuw vast en zijn hoofd zit vol met dood („Ik heb schijt aan dit ganse bestaan. Vrijdag was de auto kapot, zaterdag het strijkijzer, zondag de stofzuiger en de radio, heden de verwarming weer. Ook ben ik nog, toen ik laatst zat was, door me bed gezakt. Alles gaat altijd kapot" (p. 147).

Bij die bestaansmoeheid sluiten zich zijn zelfverachting aan en -vooral tegen het einde van dit deel aan - zijn vrouwenhaat: „Ik haat 'de vrouw', het wezen, het ras, - maar ik kan niet zonder!" (p. 398). In een van de zestien brieven die hij Corine Spoor, redactrice bij *De Tijd*, toezendt schrijft hij, uitgerekend aan haar: „Het is de macht van vrouwen, waartegen ik onmachtig ben, die ik haat. Die macht van vrouwen zit hem inzonderheid in hun kut. (Ik zeg het maar zoals het me voor de mond komt, mevrouw)".

Dat Ward Ruyslinck e.a. hem ooit een Vlamingenhater hebben genoemd, vindt Brouwers verschrikkelijk („Als ik nu juist iets niet ben, dan is het een Vlamingenhater", p. 113). Niet dat de „Vlamin" ook nu weer niet op hun sodemieter krijgen („Nooit zo'n donkerbruin houthoofdig onderontwikkeld saggerijng volk tegengekomen tijdens mijn vele reizen over de wereld", p. 18), maar ook het eigen „enge" land spaart hij niet („Het is hier

van een niet te beschrijven, asgrauwe saaiheid (...). Maar eigenlijk is dit op heel Nederland wel van toepassing"). Waar gemakzucht, middelmaat, slordigheid en woordblubber opduiken, ziet hij hufters, urkedurkers, kuttokoppen, tuinkabouters, windbuilen, kletsmenten, „nederlandici", olieballen en ander geteisem.

Natuurlijk staat deze *Kroniek van een karakter* vol petite histoire omtrent het „verlitteratuurde" leven van de Vrijheer van Exel: van *Zonsondergangen boven zee*, *Het verzonkene*, *Bezonden rood* e.a. worden contouren zichtbaar zodra de auteur het eigen werk als gobelijntjes vóór zich begint te zien, aanzetten tot frustraties en polemieken schimmen op, rellen, crisissen, drama's in de literaire polder van Noord en Zuid worden doorgeleucht. Kortom, dit (eerste) brievenboek van Brouwers heb ik - anders dan die van Gerard Reve - met groeiende aandacht gelezen, hier grinnikend, daar schaterend, elders meewarig instemmend. Talloos zijn de passages, de pagina's zelfs die mij vanwege inhoud en verwoording hebben verrast en blij gemaakt, en die ik tot me wil nemen bij herhaling, als elixir dat de ziel verjongt. Tot slot schrijf ik twee krachtige uitspraken van Brouwers over: ambtenaren en „filologici" kunnen er hun voordeel mee doen. „Ambtenaren die zich met kunst bemoeien, dat is te vergelijken met vieze zwarte puistjes op een welgevormd meisjesbeen" (p. 367). „Dat letterend studerend tuig krijgt nog niet een eenvoudige, helder geformuleerde brief neer op papier. Moet je het taalgeklungel zien in de 'scripties' die het aflevert. Zelfs spelfouten staan erin waarvoor ik mij in de tweede klas van de lagere school al bitter schaamde. Dat is 'de democratisering' hé, die blagen maken tegenwoordig zelf uit wat ze willen leren. En wat ze willen leren komt eigenlijk neer op: NIKS" (p. 311).

Luc Decorte

J. BROUWERS, *Kroniek van een karakter. Deel 1: 1976-1981. De Achterhoek*, Uitgeverij H, Antwerpen, 1987, 400 p.

Lieve Joris (°1953).

Lieve Joris in Kongo

We kennen Lieve Joris als een uitstekende Vlaamse journaliste, die het in Nederland máákt. We kennen ook haar goed geschreven maatschappij-kritische stukken in o.a. de *Haagse Post*, *Avenue*, *NRC-Handelsblad*. En we weten dat ze in 1986 debuteerde met *De Golf*, een reisverslag dat gesitueerd is in de Arabische olielanden. En nu lezen we de reporteroman *Terug naar Kongo*, die als volgt begint: „Hij zou missionaris worden, wat passend gevierd werd met een *Feestdich van Tomatten Soep*, *Ossenbraad met Princessen en Congobootjes*. Zijn baard liet hij groeien, dat zou hem in Kongo van pas komen, want zwarten keken op naar mannen met lange baarden omdat de hunne altijd kroesden". Meteen is de toon gezet van de roman: die dubbele stem van de vrije indirecte rede, waarin de stemmen van verteller en personage zich subtiel vermengen. En de lezer luistert naar het kralensnoer van anekdotes uit de voormalige Belgische kolonie en het actuele Zaïre. Bovendien valt meteen het citaat op van een oude spijskaart die Kerstmis 1923 aankondigt, als heerom aan de reling van de Albertville wuift naar zijn familie aan wal: „een simpele jongen losgerukt uit het Vlaamse platteland, op weg naar Afrika om ziertjes te winnen! Het authenticiteitsgehalte van de tekst wordt aanzienlijk vergroot door de collage van dergelijke citaten en door de scrupuleuze beschrijving van oude fo-